

Megemlékezés

MEGEMLÉKEZÉS GRÓF LÓNYAY MENYHÉRTRŐL, AKADÉMIÁNK 4. ELNÖKÉRŐL, SZÜLETÉSÉNEK 200. ÉVFORDULÓJÁN

200TH JUBILEE COMMEMORATION OF THE BIRTH OF COUNT MENYHÉRT LÓNYAY, THE 4TH PRESIDENT OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Rosta István

tudománytörténész, professor emeritus, a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus, Kaposvár
rosta.istvan.andor@uni-mate.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Lónyay Menyhért 1822-ben született Nagylónya helységben, arisztokrata családban. Apja, Lónyay János, Bereg vármegye alispánja volt. A családjuk 1833-ban költözött Budára. Menyhért a gimnáziumi tanulmányait a piaristáknál végezte, majd Pesten kezdte meg egyetemi tanulmányait. Itt nyerte el a bölcsészeti tudori fokozatot, később pedig a doktorátust.

Közéleti és tudományos munkássága egyaránt számottevő. Pénzügyminiszter volt a magyar kormányban, majd az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminisztere lett. 1871–72-ben miniszterelnök volt. 1871-től 1884-ben bekövetkezett haláláig elnöke volt a Magyar Tudományos Akadémiának. Sírja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Tuzsér helységben van.

ABSTRACT

Menyhért Lónyay was born in an aristocratic family in Nagylónya, Hungary in 1822. His father, János Lónyay was the deputy-lieutenant of Bereg county. The family moved to Buda in 1833 where Menyhért completed his secondary studies at the Piarist Order and then continued his university studies in Pest. He graduated here and earned a Bachelor of Arts degree and later a Doctorate in Humanities.

Both his public and scientific heritage is significant. The Hungarian government appointed him to be the Minister of Finance and later he became the Minister of the joint Ministry of Finance of the Austro-Hungarian Monarchy. He was also the Prime Minister of Hungary from 1871 to 1872. Between 1871 and 1884, the year of his death, he was the President of the Hungarian Academy of Sciences. His tomb lies in the village of Tuzsér in Szabolcs-Szatmár-Bereg County.

Kulcsszavak: állami pénzügyek, elnök, miniszter, miniszterelnök, Osztrák–Magyar Monarchia, Magyar Tudományos Akadémia

Keywords: public finance, president, minister of state, prime minister, Austro-Hungarian Monarchy, Hungarian Academy of Sciences

Lónyay Menyhért politikus, miniszterelnök,
a Magyar Tudományos Akadémia elnöke
(Vasárnapi Ujság, 1871. november 26. Közkincs)

Lónyay Menyhért (teljes nevén dr. nagylónyai és vásárosnaményi gróf Lónyay Menyhért) 1871. május 17-től 1884. november 3-ig volt a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. Sorrendben ő volt a 4. elnök gróf Teleki József, gróf Dessewffy Emil és báró Eötvös József után. Hivatására nézve politikus és publicista volt. Őt az Akadémia elnöki székében Trefort Ágoston követte.

Nagylónya helységben született 1822. január 6-án, és Budapesten hunyt el 1884. november 3-án. Arisztokrata családból származott, édesapja alispán, országgyűlési követ, főispáni helytartó, királyi biztos, belső titkos tanácsos volt.

Nagy Iván 19. századi családtörténeti könyvsorozatában olvasható, hogy a Lónyay család „törzsökös ős régi magyar család”, és eredetük, nemzedékrendjük a 13. század közepéig vezethető vissza. A nemesi család ősi birtoka és lakóhelye a kárpátaljai Bereg vármegyében, a Tisza jobb partján van, Nagylónya helységben. A család legrégebbi őse Nagy Iván szerint Berenczei Nane volt, aki IV. Béla király korában élt, és Szatmár vármegyében volt birtokos. Leszármazottai innen kerültek Beregbe.

Szilágyi Sándor azonban a család eredetét távolabbi múltba viszi, mint ahogyan az Nagy Ivánnál fellelhető. Ezt így olvashatjuk földi Doby Antal könyvében. „Ez a család, mint Fejér által közlött s az I. sz. alatti mellékletben reprodukált okirat igazolja, már Szent István idejében is szerepelt, s kétségtelenül az első foglalású nemzetségek közé tartozott, – már ebben az időben nagy területeken terjedő birtokoknak volt tulajdonosa s mint ilyen történetünk minden korszakában szerepelt.” (Doby, 1895, 5.) Nevüket Lónyay és Lónyai alakban is szokták írni, címerük ismert a heraldikában. E néhány genealógiai adattal is tisztelgünk Lónyay Menyhért emléke előtt, mert ismert az, hogy ő az őseire, családjának múltjára mindig mértéktartó, de egyértelmű büszkeséggel tekintett.

Gróf Lónyay Menyhért önéletrajzi töredéke 1885-ben jelent meg a *Budapesti Szemlében*. A bevezető sorokban Kónyi Manó így írt Lónyay személyiségéről. „Egyáltalában, ha volt ember, kinek szívét a világ helytelenül ítélte meg, Lónyay Menyhért ilyen. Tanúságot tesznek erről 1860-tól fogva vezetett naplói, melyek napról-napra készülvén s családjá legkényesebb ügyeivel is foglalkozván, bizonyosan nem a végből irattak, hogy őt a világ előtt másnak mutassák, mint a milyen volt. Az izzó szenvedélyek, melyek sokszor lázba ejtették, a keserű kiábrándulások, melyek erejét eltompították, híven tükröződnek bennök [...] e naplók Lónyay igaz érzéseit festik. [...] Lónyay minden esetre oly ember volt, ki hálát érzett minden jóért, melyet vele tettek.” (Kónyi, 1885, 337.)

Lónyay Menyhért az 1840-es évek végén bekapcsolódott a Kossuth–Széchenyi-vitákba. Felfogása, társadalmi helyzete, magatartása inkább Széchenyihez állította őt közelebb. Az 1840-es években több értekezést írt, amelyeket később összegyűjtöttek, és „[...] Hazánk anyagi érdekeiről cím alatt jelentek meg, s melyek főleg közlekedési eszközökről, különösen kőutak- vízi utak-, s vasutakról szólnak; mert ez időben gróf Széchenyi István föllépése után is, a közönséget a közlekedési eszközök hasznáról még kapacitálni kellett.” (Trefort, 1885, 31–32.)

Kossuth politikai karaktere távolabb állt tőle. 1849-ben Szemere Bertalan kormányában pénzügyi államtitkár lett. A szabadságharc bukása utáni emigrációjából hamar (már 1850-ben) hazatért. Addig is Franciaországban bővítette a tudását. „Párisban komoly tanulmányokkal foglalkozott. Eljárt a Collège de Franceba és nálánál szorgalmasabb hallgatója nem volt Michel Chevaliernak, a kitől azért, mert megtámadta Louis Blanc teoriáit, 1848 április havában megvonták a tanári állást, de az év végén a Constituante határozatával ismét visszahelyezték.”

(Trefort, 1885, 32–33.) Személyiségéből adódóan hasznosította az emigrációs hónapokat is.

Lónyay aktív szerepet játszott a kiegyezés előkészítésében. Pénzügyi, gazdasági kérdésekben szakértő volt, és Deák Ferencet mint gazdasági tanácsadó segítette. Nehéz időkben vállalt részt ilyen feladatokból. A tőle vett idézettel Kaposi Zoltán ekképpen illusztrálta ezt. „Lónyay Menyhért pénzügyminiszter Közügyeinokról című munkájában így írt a kezdeti pénzügyi nehézségekről: »Az 1867-ik év elején [...] üresek voltak a pénztárak, a pénzügyi igazgatásnál alkalmazottak 9/10-ed része idegenekből állott, kik nem értették a magyar nyelvet, hazai erők pedig nem állottak és nem is állhattak rendelkezésre... Az adók az első hetek alatt csaknem egészen megszűntek befolyjni, minthogy a nép nem volt hozzászokva az önkéntes fizetéshez« (ti. korábban behajtották az adókat). A kormánynak napi kifizetési problémái voltak, hiszen szinte mindent előről kellett kezdenie: ki kellett építeni egy adóhivatali rendszert, át kellett szerveznie a régi állami bevételek intézményi rendszerét (sóházak, vámbevételek, szerencsejátékok stb.)» (Kaposi, 2002, 207.) Ezeknek a nehézségeknek a leküzdésében nagyon jelentős szerepe volt Lónyay Menyhértnek.

Akadémiánkon 1858-tól levelező, 1861-től tiszteleti tag volt, 1866-tól igazgató tag, majd alelnök lett. Elnöksége 1871. május 17-től vette kezdetét. Személyét megbecsülte a Budapesti Tudományegyetem is – 1880. április 9-én az államtudományok tiszteletbeli doktorává avatták. Mint pénzügyi szakember akadémiai elnöksége alatt rendbe hozta, stabilizálta az Akadémia pénzügyeit. Ezzel is nagyon értékes szolgálatot tett, mert anyagilag biztosította az akkori magyar tudományos kutatások hátterét.

Lónyay 1871–72-ben egy rövid ideig miniszterelnök volt. Kormányfői szolgálatának befejezésekor Deák Ferenc így nyilatkozott róla. „Azon férfiúnak, a ki nehéz időkben, midőn hazánkban az alkotmányosság hatályon kívül tétetett; midőn az ország önállósága és szabadsága el volt nyomva, a legelső sorában állott azok között, kik a haza alkotmányáért és szabadságáért küzdöttek; azon férfiúnak, a ki midőn kedvezőbbre fordult a helyzet, nagy tudományával és szakismeretével bízgón és önfeláldozón munkálódott a kiegyenlítés létrejötte körül; a ki, midőn legyőzhetetlennek látszó nehézségek állottak a siker útjában, nem szűnt meg bízni és csüggedetlenül munkálkodni; a ki a kiegyezés különösen pénzügyi részének megoldásánál kimondhatatlan érdemeket szerzett magának; ezen férfiúnak, a ki újabban is a horvát kiegyezés létrejövele és a határörvidék kérdésének szerencsés megoldása körül felejthetetlen szolgálatokat tett a hazának, – ezen férfiúnak érdemeit elfeledni nem lehet, nem szabad.” (Trefort, 1885, 42.)

Szintén rövid ideig töltötte be az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminiszteri tisztségét is. 1867 és 1870 között a magyar kormányban volt pénzügyminiszter. Közéleti, politikai szerepvállalása meglehetősen széles skálájúnak mondható, egész életútjának áttekintése mégis inkább azt sugallja, hogy a köz-

életi és a tudományos elkötelezettségében a mérleg nyelve talán valamelyest a tudomány javára billen. Alkata, személyisége inkább tudósi attitűdöt mutatott. Közéleti szerepvállalásai idejének, energiáinak jelentős részét lekötötték, tudósi ambíciói nem teljeseztek ki maradéktalanul.

Gróf Lónyay Menyhért szobra
a Magyar Tudományos Akadémia székházában, az I. emeleti felolvasóteremben
(a szerző felvétele)

A halála előtt két évvel a megfeszített munka miatt elhatalmasodtak rajta a betegség tünetei. Orvosai tanácsára az enyhébb éghajlatú Abbáziában telepedett le, ahol az állapota átmenetileg javult is. Abbáziai tartózkodása alatt igen nagy hatással volt a gondolkodására Fraknoi Vilmos (1843–1924) püspök és történétíró, aki Lónyayt atyai jóbarátjának tekintette. A két szellemi nagyság a napjaik nagy részét értékes beszélgetésekkel töltötte.

Halálakor az Akadémia részéről az *Emlékbeszédek* sorozatában Trefort Ágoston fejezte ki a tiszteletét és kegyeletét *Emlékbeszéd Lónyay Menyhért felett* címmel, 1885. május 31-én. Trefort az emlékezésében kiemelte, hogy „...Lónyaynak érzéke volt más tanulmányok, érdekek iránt is, mit elég alkalmam volt tapasztalni,

midőn minisztériumának tagja voltam; tapasztalhattuk ezt mindnyájan, kik vele az Akadémiában működünk.” (Trefort, 1885, 44–45.) Halálának napja a magyar tudománytörténetben más szempontból is nevezetes nap. Erről feöldi Doby Antal könyvében a következőket olvashatjuk. „A sorsnak tán egy keserű ironiája rejlik ama találkozásban, miszerint azon a napon, november 3-án, melyet Széchenyi a magyar akadémia megalapítása által tett emlékezetessé, költözött el tőlünk 59 év múlva, dicső alkotásainak e legméltóbb örököse.” (Doby, 1895, 81.)

„Ravatala az akadémiának előcsarnokában volt felállítva; a gyászszertartásnál a fővárosban lévő előkelő osztályok és egyesületekből alig hiányoztak; jelen volt ott József főherceg, sőt ezen királyunk Ő Felsége is képviseltette magát. A temetésnek rendezését az akadémia tette;” – olvashatjuk feöldi Doby könyvében (Doby, 1895, 76.).

Budapesten (a pesti oldalon) ma már utcánév is emlékeztet az egykori akadémiai elnökre. Az utca elnevezését a régebbi, történelmi alakban olvashatjuk: Lónyay utca. Aláírásában (nem mindig, de többnyire) ő is az „y”-os alakot használta.

Utcanévtábla Budapesten a IX. kerületben
(a szerző felvétele)

Lónyay Menyhért sírja Szabolcs-Szatmár-Bereg váregyében Tuzsér helységben van. Lónyay földi maradványait különvonat vitte Budapestről Tuzsérba, ahol további méltató és együttérző beszédek hangzottak el. „Megható és meleg hangú gyászbeszédek tartattak, s különösen kitűnő volt Zichy Antal főrendiházi tagnak a Tudományos Akadémia nevében és megbízásából tartott meleg hangú emlékbeszéde; [...] Zichynek a templomban tartott koporsó feletti beszéde minő nagy hatása volt s mily kedvező ítéletben részesült, [...]”. (Doby, 1895, 77.) (Zichy Antal [1823–1898] a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja volt, és ilyen minőségben tartotta az egyik gyászbeszédet az Akadémia képviselőjében.)

A Lónyay-kastély kertjében (az egykori Kápolna-domb helyén) található a család sírkertje. A kastély a 18. század végén épült copf stílusban, és a környék egyik gyakran látogatott nevezetessége. Születésének bicentenáriumán tisztelettel és kegyelettel emlékezünk rá, aki több mint egy évtizeden át vezette a Magyar

Tudományos Akadémiát. A magyar tudománytörténetnek ilyen szempontból is méltán megbecsült személyisége.

„Élete nem hosszú, de annál tartalmasabb. Sok nevezetes eseményről és eredményről elmondhatta: quorum pars magna fui. [Vergilius: Amiben nagy részem volt. – a szerző]. Ez szolgálhat vigaszul családjának, az országnak s Akadémiánknak is.” (Trefort, 1885, 45.)

IRODALOM

- Feöldi Doby A. (1895): *A Lónyay család*. Budapest: Pallas Részvénytársaság, <http://real-eod.mtak.hu/5554/1/000909612.pdf>
- Kaposi Z. (2002): *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Kónyi M. (1885): Gróf Lónyay Menyhért önéletrajzi töredéke. *Budapesti Szemle*, 337–356. Buda-Pest: Franklin Társulat Kiadó
- Trefort Á. (1885): *Emlébeszéd gróf Lónyay Menyhért felett. Fölvastatott a M.T. Akadémia 1885. május 31-én tartott ünnepélyes közülésén*. In: Trefort Á.: *Ujabb emlébeszédek és tanulmányok*. Budapest: Franklin Társulat, 25–45. http://real-eod.mtak.hu/8653/1/MTA_ElnokokFotitkarokMunkai_TrefortAgoston_288401.pdf